

tot wetenschappelijk onderzoek. De NAOR daarentegen trad meer op als pressiegroep. Die conclusie wordt onvoldoende ondersteund door de voorafgaande hoofdstukken. De Raad publiceerde weliswaar meerdere geschriften waarin hij zijn ideeën formuleerde, maar tot verdergaande actie was het bestuur niet bereid. En de vredesmissies van individuele bestuursleden vonden plaats namens de internationale centrale organisatie, niet in opdracht van de NAOR. De activiteiten van het landelijk bestuur lijken de betiteling als pressiegroep in ieder geval niet te rechtvaardigen. De conclusie zou wellicht overeind kunnen blijven indien meer aandacht was besteed aan de plaatselijke groepen. Het analyseren van een samenwerkingsverband leidt er vrijwel automatisch toe dat de meeste aandacht uitgaat naar de ontwikkeling van de organisatie en dat de analyse zich concentreert op het centrale niveau. Over de plaatselijke activiteiten is misschien ook minder bronnenmateriaal beschikbaar. Er wordt echter evenmin iets gemeld over de discussies die in de kolommen van het verenigingsblad gevoerd werden en er is maar weinig aandacht voor de rapporten van de studiecmissies. Bij deze kritische kanttekeningen mag niet uit het oog worden verloren dat het hier een doctoraalscriptie betreft; een werkstuk van beperkte omvang bovendien. Met zijn levendige beschrijvingen is de auteur er in ieder geval in geslaagd een beeld van een organisatie te schetsen die tot nu toe niet veel meer was dan een naam in de handboeken over de vredesbeweging.

C. M. Megens

F. A. C. Kluiters, *De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Supplement: Crypto- en trafficanalyse. Sectie 2 TRIS* (Den Haag: Sdu uitgeverij Koninginnegracht, 1995, 255 blz., f45,-, ISBN 90 12 08179 3).

In april 1993 overhandigde de auteur het eerste exemplaar van zijn encyclopedisch opgezette boek *De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten* (besproken in *BMGN*, CIX (1994) iii, 504-506 door D. Engelen) aan het toenmalige lid van de Tweede Kamer H. F. Dijkstal. In zijn dankwoord deed het Kamerlid zich kennen als voorstander van een zo groot mogelijke openheid op het gebied van de 'geheime diensten' en liet hij weten dit soort publicaties op hoge prijs te stellen. Voor de auteur was dit een aansporing temeer om, zoals hij het uitdrukte, 'door te gaan' met het te boek stellen van feiten en feitjes betreffende die diensten. Het resultaat van dat 'doorgaan' is dit *Supplement*.

Het *Supplement* is een aanvulling in tweeërlei opzicht. Enerzijds worden er onderwerpen aan de orde gesteld die in het eerder verschenen deel niet werden behandeld, anderzijds zijn er onderwerpen waarover de auteur zoveel aanvullend materiaal heeft bijeengebracht dat hij de desbetreffende lemmata opnieuw heeft geschreven. Dat laatste geldt voor de onderwerpen Buitenlandse Inlichtingendienst (BID), Landmachtinlichtingendienst (LAMID) en Militaire Inlichtingendienst (MID); nieuw is het onderwerp Crypto- en trafficanalyse, alsmede het lemma Sectie 2 Tris (de inlichtingensectie van de Nederlandse Troepenmacht in Suriname). Evenals het oorspronkelijke boek laat het *Supplement* zich moeilijk samenvatten. Dat komt niet alleen door de encyclopedische opzet, maar ook door de weinig overzichtelijke manier waarop per onderwerp de gegevens zijn gerangschikt. In het algemeen kan men zeggen dat die gegevens vooral van institutionele aard zijn. Van elke behandelde dienst vindt men de oprichtingsgeschiedenis, dat wil zeggen met name beschikkingen, Koninklijke Besluiten, eventueel daarover gevoerde discussies, alsmede omschrijvingen van de respectieve formele taken. In een aantal gevallen wordt in de meest uitgebreide zin de organisatorische indeling van een dienst weergegeven. Met name wanneer het militaire diensten betreft wordt de lezer geen sectie, subsectie, ploeg of groep bespaard.

Het *Supplement* vertoont dezelfde verdiensten en gebreken die het oorspronkelijke boek kenmerken. Met bewonderenswaardige ijver heeft de auteur uit alle mogelijke archieven zijn gegevens bijeen weten te garen. Daarnaast heeft hij vele tientallen personen geraadpleegd, onder wie enkele anonieme. Dit alles stelde hem in staat de lezer een schat aan materiaal te presenteren, waaronder veel dat tot nu toe onbekend was. Dit geldt bijvoorbeeld zeker voor het onderwerp Crypto- en trafficanalyse. Daar staat tegenover dat de auteur kennelijk grote moeite heeft gehad zijn materiaal te ordenen en in een betekenisvolle samenhang te plaatsen. In een willekeurig gekozen alinea (142) van het lemma 'Landmacht Inlichtingendienst' zegt de auteur bijvoorbeeld het volgende: 'Eind 1954 werd 105 Verbindings Verkenning Bataljon opgericht, bestaande uit een staf, een stafverzorgingsdetachement, de reeds bestaande 1-105 Vbd Verk Cie en 2-105 Verb Cie. Commandant 105 Vbd Verk Bat was res maj vbdd J. G. van de Steeg; Gomes bleef commandant 1-105 Vbd Verk Cie en werd waarnemend commandant van 2105 Vbd Verk Cie. Daarnaast werd een mobilisabele compagnie opgericht — 106 Vbd Verk Cie — die werd geformeerd uit mobilisabel personeel, afkomstig van 1 en 2-105 Verb Verk Cie'. Zo bevat het boek nogal wat informatie waarvan zin en betekenis de niet-ingewijde lezer ontgaan. Dat roept de vraag op, voor wie dit boek eigenlijk is geschreven. De ingewijde zal de aangehaalde passage waarschijnlijk wel kunnen duiden, maar voor hem zal die passage weinig aan zijn kennis toevoegen. Voor de leek is bedoelde alinea praktisch onbegrijpelijk en in elk geval zonder duidelijke betekenis. Daar komt bij, dat het gehele boek doordeesemd is met militaire afkortingen, waardoor de leesbaarheid en daarmee het begrijpen van de tekst ernstig afbreuk wordt gedaan. Natuurlijk is in een werk als dit het gebruik van afkortingen onvermijdelijk, maar er zijn grenzen. Zo is het onduidelijk waarom de lezer moet weten dat P. J. Driebeek, die gedurende korte tijd hoofd van de civiele Buitenlandse Inlichtingendienst is geweest, 'tijd res maj art' was. De betekenis van deze vier opeenvolgende afkortingen is met behulp van de in het boek opgenomen lijst van afkortingen wel te achterhalen, maar dat gaat niet altijd op. Wanneer de organisatorische indeling van de Landmacht Inlichtingendienst wordt behandeld, wordt nauwkeurig vermeld (129) dat Sectie A (inlichtingen) was onderverdeeld in sub-secties A-1 tot en met A-6, en dat sub-sectie A-2 vervolgens was onderverdeeld in HOT TAC I en HOT TAC II. Bij de lijst met afkortingen vindt de lezer dat HOT de afkorting is voor Hoofdofficier Toegevoegd, maar naar de betekenis van TAC moet hij maar raden. Kluiters' weergave van feitelijkheden — toch zijn voornaamste doel — is niet steeds vlekkeloos. Zo noemt hij op bladzijde 36 C. L. W. Fock de eerste vice-voorzitter van de Commissie voor Coördinatie, terwijl hij een bladzijde verder ten rechte W. H. Fockema Andraea in die functie opvoert. Fock was secretaris van de desbetreffende commissie, tot hij Fockema opvolgde. Eveneens op bladzijde 37 laat hij de Buitenlandse Inlichtingendienst 'agenten' met een diplomatieke status naar het buitenland zenden, terwijl het hier om ambtelijke medewerkers van die dienst ging — in deze wereld een essentieel verschil.

Ook, of juist, bij passages waar de auteur zich verstout tot het geven van een interpretatie of conclusie (waarvan hij zich blijkens zijn voorwoord in het oorspronkelijke boek zou onthouden) moeten vraagtekens worden geplaatst. Zo poneert de auteur in zijn voorwoord bij het *Supplement* de stelling dat 'een hang naar totale geheimhouding ... mede debet [is] geweest aan het echec van de Inlichtingendienst Buitenland'. Nu is er over de oorzaken van dat echec veel te zeggen, maar de aanleiding tot de opheffing van die dienst was nu juist het optreden van 'lekken', van gebrek aan geheimhouding dus. De bewering, dat 'het in de kou laten staan van agenten [hier wel in de juiste betekenis gebruikt] vooral op financieel gebied, ... kenmerkend [was] voor de houding van de IDB' kan best juist zijn, maar een onderbouwing ervan ontbreekt, zoals die ook ontbreekt waar de auteur meedeelt dat 'de MID en de LUID de indruk [hadden] dat kansen werden gemist'. Wellicht zijn genoemde

uitspraken (beide op 41) gebaseerd op de anonieme bronnen, maar ook verwijzing daarnaar ontbreekt.

Samenvattend moet het *Supplement* gekenschetst worden als een opzoek- en puzzelboek, waarin voor de geïnteresseerde veel nuttige informatie is te vinden voor een eerste oriëntatie. Wie zich vervolgens wil wagen aan een geschiedverhaal over één van de vele behandelde diensten, doet er goed aan de door Kluiters genoemde bronnen ook zelf te raadplegen. Desondanks een nuttig boek al was het maar omdat er op dit terrein niets vergelijkbaars bestaat.

D. Engelen

D. Hellema, T. Witte, ed., *'Onmachtig om te helpen'. Nederlandse reacties op de socialistische dreiging* (Amsterdam: Het Spinhuis, 1995, 152 blz., f32,50, ISBN 90 5589 016 2).

De zogenaamde 'Bronnen-groep' van Amsterdamse politicologen, voluit de Werkgroep buitenlandse politiek en contemporaine archivale bronnen van de vakgroep internationale betrekkingen en volkenrecht van de Universiteit van Amsterdam, laat van zich horen. Na een aantal spraakmakende dissertaties over het Nederlandse buitenlandse beleid na 1940 door onder meer Hellema, Witte, Wiebes en Zeeman verscheen in 1995 alweer het tweede *Jaarboek Buitenlandse Zaken* onder hun redactie, een handboek over de Nederlandse buitenlandse politiek van Hellema en de hier besproken bundel over de Nederlandse reacties op de socialistische dreiging onder redactie van Hellema en Witte. Het zou overdreven zijn om van een 'Amsterdamse school' in de leer van de internationale betrekkingen te spreken die in een voortdurende polemiek met een 'Leidse school' zou zijn verwickeld. De redactieraad van bovengenoemd jaarboek is bijvoorbeeld breed samengesteld, met niet alleen Amsterdamse maar ook Leidse, Utrechtse en Groningse politicologen en historici.

Maar ook de hier besproken bundel vertoont weer een aantal kenmerken die als typerend kunnen gelden voor de Amsterdamse Bronnen-groep: in empirisch opzicht een sterke voorkeur voor ongepubliceerde bronnen uit het archief van Buitenlandse Zaken boven gepubliceerde bronnen, in inhoudelijk opzicht kritiek op het beeld van naoorlogs Nederland als de trouwe bondgenoot van de VS zoals dat door Van Staden en Voorhoeve naar voren is gebracht, en in theoretisch opzicht een zekere nadruk op externe, machtspolitieke en economische factoren in plaats van interne, ideologische factoren bij de verklaring van de Nederlandse buitenlandse politiek. Een dergelijk analyseschema, dat in Hellema's handboek al vrij beknopt werd weergegeven, komt in deze bundel van tien beschrijvende deelstudies echter nog minder uit de verf. Als verzachtende omstandigheid moet daarbij wel in aanmerking worden genomen dat deze bijdragen merendeels zijn voortgekomen uit werkgroepverslagen en doctoraalscripties, bewerkt en van een beknopte inleiding en conclusie voorzien door Hellema en Witte. Als voorbeeld van de wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek is deze bundel zeker geslaagd te noemen.

Inhoudelijk gaan de tien *case-studies* over de Nederlandse houding ten aanzien van: de Sovjet-Unie 1917-1953, de Spaanse Burgeroorlog 1936-1939, de erkenning van de Volksrepubliek China 1949-1950, de Russische 'glimlach' 1953-1960, de Cuba-crisis 1962, de 'Praagse lente' 1968, de onafhankelijke koers van Roemenië 1965-1975, de regering-Allende in Chili 1970-1973, de hulp aan Vietnam 1976-1985 en de Poolse crisis 1980-1982. Tegen de achtergrond van Hellema's handboek bieden ze weinig verrassingen. Keer op keer signaleren de auteurs dat de Nederlandse regering zich, vooral tijdens de jaren veertig en vijftig en opnieuw tijdens de jaren tachtig, niet zonder meer als een trouwe bondgenoot van de VS gedroeg en bovendien weinig beducht was voor de militaire dreiging die van de Sovjet-Unie uit zou gaan.